

בענין המתת עצמו בתורת תשובה

א. טרפה שהרג שלם

איתא בב"ק (פד ע"א) תניא ר' שמעון בר יוחי אומר עין תחת עין ממון אתה אומר או אינו אלא עין ממש הרי שהיה סומא וסימא קיטע וקיטע חגיגר וחגיגר היאך אני מקיים בזה עין תחת עין והתורה אמרה משפט אחד יהיה לכם משפט השוה לכולכם אמרי ומאי קושיא דלמא היכא דאפשר אפשר היכא דלא אפשר לא אפשר ופטרין ליה דאי לא תימא הכי טרפה שהרג את השלם מאי עבדינן ליה אלא היכא דאפשר אפשר היכא דלא אפשר לא אפשר ופטרין ליה ע"כ. ופרש"י (ד"ה מאי עבדינן ליה) לענין טרפה שהרג את השלם וז"ל הא גברא קטילא הוא והוה ליה עדות שאי אתה יכול להזימה דהא אי משתכחי עדים זוממים פטורים דגברי קטילא בעו למקטל והלכך איהו נמי פטור והכי אמרינן באלו הנשרפין (סנהדרין עח ע"א) עכ"ל.

והקשה הגרע"א על רש"י בגליון הש"ס (שם) וז"ל ק"ל כיון דהוא עדות שא"א יכול להזימה לא מיקרי עדות ואמרי שמא באמת לא הרג א"כ מאי פרכינן הא שפיר מתקיים משפט אחד אלא דפטרין ליה דליכא עדות דהרג וצ"ע עכ"ל. כלומר מאי הוה אמינא להשוות דין סומא שסימא ודין טרפה שהרג את השלם. הלא בסומא שסימא יש העדת עדות וגמר דין לחייבו אלא שאי אפשר להטיל את העונש ובטרפה שהרג את השלם הלא אין עדות ואין גמר דין ולפיכך אין עונש להטיל. ולפיכך פירש הגרע"א בחידושו שדין הגמרא בטרפה שהרג את השלם בפני בית דין ואין צורך לעדות.

ב. גברא קטלא

בכדי לברר את הענין נראה לומר שרש"י והגרע"א שניהם לשיטתם. דאיתא במכות ה ע"א ואמר רבא באו שנים ואמרו בחד בשבתא הרג פלוני את הנפש ובאו שנים ואמרו עמנו הייתם בחד בשבתא אלא בתרי בשבתא הרג פלוני את הנפש ולא עוד אלא אפי'

אמרו ערב שבת הרג פלוני את הנפש נהרגין דבעידנא דקא מסהדי גברא לאו בר קטלא הוא ע"כ. דהיינו אם עדים זוממים אומרים שעמנו הייתם ביום זה אלא הרג ביום אחר וביום האחר היה ההורג גברא קטלא, לא היו העדים הראשונים נהרגים משום שעל גברא קטלא העידו שקר. אבל מתוך שבנדון דידן אין ההורג עדיין גברא קטלא יש כאן דין עדים זוממים והעדים הראשונים נהרגים.

ובביאור למה ההורג לא חשיב גברא קטלא פרש"י (ד"ה מאי טעמא) וז"ל שלא הועד עליו בבית דין ואילו הוה אתי ומודה הוה מיפטר וכו' עכ"ל. לדעת רש"י מודה במיתה פטור כמו מודה בקנס ומפני שלפני שבא עדותו לב"ד עדיין היה יכול להודות ולפטור את עצמו מן המיתה אינו נחשב גברא קטלא. ותמהו עליו התוס' (ד"ה דבעידנא) וז"ל ולא נראה דזה לא מצינו דאם כן כל חייבי מיתות יכול להודות ולפטור עצמו ונראה לפרש לאו בר קטלא הוא פירש קודם שנגמר דינו הוא דשמא לא יבואו עדים ואם יבואו עדים לא יהא עדותן קיים ועוד שאסור להרגו עד שיגמר דינו וכשנגמר דינו כבר ודאי בר חיובא הוא הואיל וכבר באו עדים ונתקבל עדותן וההורג פטור עכ"ל. נמצא שלפי רש"י ההורג אינו חשיב גברא קטלא כי הגם שעכשיו חייב מיתה עדיין בידו להיפטר ע"י הודאת עצמו ולפי דעה ראשונה בתוס' הוא חייב מיתה אבל אפשר להיפטר ביד אחרים אם העדות תתבטל ולפי דעה ב' בתוס' ההורג חייב מיתה ואע"פ שאפשר שדינו ישתנה אינו חשיב גברא קטלא רק מפני שאסור להרגו.

בתוס' הבאה (ד"ה וכן) חילקו בין דיני ממונות לדיני נפשות דבדיני ממונות חייב מיד בזמן שגנב משא"כ בדיני נפשות וז"ל אבל בעדות נפשות דבעינן דרישה וחקירה אז ודאי אמרינן דקודם שנגמר דינו לא הוי בר חיובא עכ"ל. ומשמע מדבריהם כדעה א' בתוס' הנ"ל שבאמת היה צריך להיות חייב מיתה מעת ההריגה אבל מתוך שאפשר שתתבטל העדות ע"י דרישה וחקירה אינו חשיב גברא קטלא עד שיגמר דינו.

ג. זמן חלות חיוב מיתה

יש שיטה אחרת להגרע"א בגליון הש"ס (שם) וז"ל תמיהני למאי הוצרכו לזה ולא כפשוטו דבממון אף דליכא עדים כלל אלא הוא

בעצמו אומר לא כי אלא לויתי בע"ש או בב' בשבת מ"מ ליכא דין הזמה דהעידו בבר חיובא דאף דבלא עדים לא היה הב"ד יכולים לחייבו מ"מ הוא בעצמו שיודע האמת בר חיובא הוא ומוטל עליו לשלם משא"כ בקנס וכו' וכן בד"נ שבמה שיודע האמת שהרג לאו בר קטלא ואין עליו חיוב כלל להמית את עצמו וליכא חיוב רק ע"פ פסק ב"ד. והחילוק נראה נכון וברור בעזה"י עכ"ל. ודעתו ברור שבדיני ממונות החיוב תשלומין חל מיד משגנב ובדיני נפשות החיוב מיתה חל רק בגמר דין ולא לפני כן. משא"כ לרש"י ותוס' שלפיהם גם החיוב מיתה חל בשעת מעשה אלא מטעמים אחרים אינו חשיב גברא קטלא עד שיגמר דינו.

ובזה נראה לבאר שיטת רש"י בב"ק דבאמת שווים דין סומא שסימא ודין טרפה שהרג שלם שבשניהם חל החיוב מיד משנעשה המעשה אלא ליכא כח לב"ד להטיל העונש. וביאר הגמ' דהיכא שאפשר לב"ד להטיל העונש שכבר נתחייב בשעת מעשה אפשר והיכא דלא אפשר מטעמים אחרים כמו חסרון באברים או עדות שאי אתה יכול להזימה לא אפשר. משא"כ להגרע"א אין הדינים שווים דבשניהם החיוב חל רק בגמר דין ובסומא יש גמר דין אבל בטרפה שהרג שלם אי אפשר להיות גמר דין מפני שהעדות בטלה שאינה ניתנת להזמה.

ד. המתת עצמו

כבר ביאר הגרע"א במכות (שם) מאי נפקא מינה משתי השיטות בזמן חלות חיוב מיתה דלדידיה דאין חיוב עד גמר דין וז"ל ואין עליו חיוב כלל להמית את עצמו וליכא חיוב רק ע"פ פסק ב"ד עכ"ל. הגם שכלפי שמיא גליא שהרג את הנפש וצריך כפרה על זדונותיו מתוך שלא נידון למיתה אין לו להמית את עצמו ונראה פשוט שאסור לו ואם עשה נראה דאפילו חייב על הריגת עצמו.

אבל לפי סברת רש"י ותוס' הנ"ל שהחיוב מיתה חל בשעת מעשה היה אפשר לומר שהגם שאסור לאחרים להמיתו מותר לו להמית עצמו בתורת עונש שהרי יודע בלי שום ספק שעבר על איסור שעונשו מיתה. ואע"ג דלשיטת רש"י המודה במיתה פטור מן המיתה הרי עד שמודה עדיין חייב מיתה ולשיטת התוס' אפילו אחר הודאת עצמו עדיין חייב מיתה.

מצינו באחרונים שהשבות יעקב (ח"ב סי' קיא) פסק כרש"י ותוס' ז"ל מוכח דמשום תשובה לא הוי בכלל איבוד עצמו לדעת עכ"ל וכ"כ בפירושו עיון יעקב (קידושין פא ע"ב). וכ"פ הרד"ל בהגהותיו לקדושין (פא ע"ב ד"ה סליק) והמהרי"ט בחידושו (כתובות קג ע"ב) וגליוני הש"ס להגר"י ענגל (כתובות שם) והשו"ת בית אפרים (יו"ד סי' עו) והפתחי תשובה (יו"ד סי' שמה ס"ק ב) בשם שו"ת אבני שהם (סי' מד) וכן השאלת יעב"ץ (ח"א סי' מג) עיי"ש. ועיין במהרי"ו (ס"ס קיז) ולקמן בשם השיטה מקובצת. ובספר מאורות הראשונים (מכון ירושלים, תשס"ב ח"א עמ' ק) הובא מר' יהודה החסיד וז"ל דטוב הוא לאדם אם ימית עצמו עבור עונותיו וכו' עכ"ל (אולם עיין ספר חסידים מהד' מרגליות סו"ס קסז וצ"ע). לעומתם הברכי יוסף (יו"ד סי' שמה ס"ג ק) והחבלים בנעימים (ח"ג סי' קח) והגשר החיים (ח"א פכ"ג ג:ו) והשו"ת מחנה חיים (ח"ג אהע"ז סי' ע) אסרו המתת עצמו על עונותיו. ועיין מש"כ בשו"ת יביע אומר (ח"ב יו"ד סי' כד סע' ח) לאסור ברוב בקיאותו ובשו"ת אגרות משה (חומ"מ ח"ב סי' סט סע' ד) שהרבה לתמוה על השאלת יעב"ץ הנ"ל עיי"ש.

ה. המתת עצמו בתורת עונש

ומשמע כרש"י ותוס' בכתובות (ל ע"א) מיום שחרב בית המקדש אע"פ שבטל סנהדרין ארבע מיתות לא בטלו. לא בטלו? הא בטלו להו! אלא דין ארבע מיתות לא בטלו: מי שנתחייב סקילה או נופל מן הגג או חיה דורסתו וכו' ע"כ. הרי בהדיא שהחיוב מיתה חל אע"פ דליכא בית דין. וכן בסנהדרין (לז ע"ב) א"ר שמעון בן שטח אראה בנחמה אם לא ראיתי אחד שרץ אחר חבירו לחורבה ורצתי אחריו וראיתי סייף בידו ודמו מטפטף והרוג מפרפר ואמרתיו לו רשע מי הרגו לזה או אני או אתה אבל מה אעשה שאין דמך מסור בידי שהרי אמרה תורה על פי שנים עדים יומת המת היודע מחשבות יפרע מאותו האיש שהרג את חבירו אמרו לא זז משם עד שבא נחש והכישו ומת ע"כ. אלא אפשר לומר דהני מיירי בדיני שמים שהב"ד של מעלה עדיין מעניש מי שחייב מיתה בתורת שכר ועונש ואינו נוגע כלל למעשי בני אדם.

ובעיקר הדבר עיין בקידושין (פא ע"ב) מעשה בר' חייא בר אשי שקפץ לתנור להמית את עצמו על מה שחשב ששכב עם זונה. ועיין ברש"י (ע"ז יח ע"ב ד"ה ואיכא דאמרי) שברוריה אשת ר' מאיר חנקה את עצמה מתוך שפתתוה תלמיד אחד ובבראשית רבה (פר' סה אות כב) באחד שקיים בעצמו ד' מיתות ב"ד. ובכתובות (קג ע"ב) ההוא כובס שנפל מן הגג כששמע שמת רבי ויצתה בת קול שמזומן לחיי העוה"ב ופי' השטמ"ק (שם ד"ה ביממא) בשם הר' קלונימוס וז"ל שהרג הכובס את עצמו מדעת משום דחילל שבת ולא נתעסק בהספדו [של רבין] ולהכי סליק לאיגרא ונפל לאגמא ומית דהיינו סקילה כדין המחלל שבת עכ"ל. הרי כל הני רצו להמית את עצמם לקיים על עצמם חיוב מיתה. היפה תאר הארוך על בראשית רבה (שם ס"ק יח ד"ה הלך) תירץ שמרוב עגמת נפש לא דקדקו או לא ידעו בדין וכבר העיר השבות יעקב שדבריו דחוקים וא"כ עדיין קשה על הגרע"א שכתב שמי שעבר על חיובי מיתה אין לו להמית את עצמו עד שייגמר דינו בב"ד.

ובחבילים בנעימים הקשה על המתירים מהירושלמי ברכות (פ"ג הל' ד) שמספר על איש אחד שבא לנהר מפני עבירות של נדה ואשת איש ור' יוסי בר חלפתא הזהיר לו שלא יסתכן ולא שמע וטבע בנהר ומת עיי"ש. ולא ירדתי לסוף דעתו הרמה שהרי פירשו הפני משה ובעל החרדים (שם) שההוא גברא רק בא לטבול בנהר ולא להמית את עצמו אלא שמשום הסכנה וקללת ר' יוסי בר חלפתא טבע ומת. וא"כ אינו נוגע כלל לעניינו.

אלא שקשה שהגרע"א בהגותיו לש"ע (יו"ד סי' שמה סע' א) סתם כדברי השבות יעקב שהתיר המתת עצמו בתורת תשובה. והלא סתם דבריו בגליון הש"ס למכות הנ"ל שכתב שם שקודם גמר דין אין שום ענין של המתת עצמו שהרי עדיין אינו חייב מיתה.

ו. סיגופים של תשובה

ובכדי לתרץ את כל הנ"ל נראה להקדים מה שנחלקו המחבר והרמ"א (ש"ע או"ח סי' תרו סע' ו) במנהג המלקות של ערב יום הכפורים שמסתימת לשון המחבר משמע שצריכין ללקות ברצועה שארכו כשיעור טפח ולמעלה ולדעת הרמ"א סגי ברצועה כל שהוא. ונקודת מחלוקתם מבוארת בלשונם שלפי הרמ"א אינו אלא זכרון

למלקות כדי לעורר הנלקה לתשובה ולדעת המחבר יש כפרה במקצת של מלקות עיי"ש במחצית השקל (ס"ק ט). והפרי מגדים (שם א"א ס"ק ט ומ"ז ס"ק ד) סובר שמתכפר בהם לגמרי עיי"ש. הרי שלפי המחבר והפמ"ג המלקות של עיו"כ הן בתורת עונש ולפי הרמ"א הן בתורת תשובה.

וכן מצינו בספרי מוסר של חסידי אשכנז (ובראשם ספר הרוקח, הלכות תשובה) סיגופים לתשובה ובפרט בחייבי כריתות ומיתות שבדרך כלל א"א לקיים בהם עונשי התורה ונחלקו גדולי עולם למאי אהני. עיין בנודע ביהודה (מה"ק או"ח סי' לה) שלדעתו הסיגופים אינם ענין לעצמם אלא דרך לעורר תשובה וז"ל באמת אין התענית רק דבר טפל לתשובה עכ"ל. ולעומתו כתב החתם סופר (שו"ת חאו"ח סי' קעג) וז"ל הסיגופים להצילו מעונש עכ"ל. הרי הנוב"י אזיל בדרך הרמ"א שהעונשים שאנו מענישים את עצמנו אינם אלא בתורת תשובה והחת"ס סבר כהמחבר והפמ"ג שבאמת מועילים העונשים.

וא"כ נראה לומר שהגרע"א סובר כהרמ"א והנוב"י שאין לנו עתה עונשים של ב"ד אלא זכרון בעלמא לעורר את התשובה. ומה שכתב בגליון הש"ס קאי על המתת עצמו בתורת עונש שלדעתו אין ענין כלל של המתת עצמו שהרי אין חיוב מיתה קודם גמר דין. ובהגהותיו לשלחן ערוך כתב שמותר להמית את עצמו בתורת תשובה שאע"פ שעונש אין כאן מתוך שלא נגמר דינו הרי התשובה והצעקה יפה לעולם. ואתי שפיר מעשי ר' חייא בר אשי וברוריה וההוא כובס ויקום איש צרוורות שרצו להמית את עצמם על עונותם דהיינו מתוך תשובה שלמה שגם לפי הגרע"א המתת עצמו בתורת תשובה מותרת.

ויש להעיר שחלילה לעשות שום מעשה באיסור החמור הזה ואפילו לקבל על עצמו סיגופים בלי שאילת חכם וכמדומני שבזה"ז חייב ג"כ לבקר אצל פסיכולוג. והרחמן רב הסליחות ובעל הרחמים יחמול על עבדיו השבים בתשובה שלמה.